

Tích hợp giáo dục lối sống xanh trong dạy học Địa lí lớp 10 trung học phổ thông

Lê Thị Liên*, Nguyễn Thị Hiền**

*GV Trường THPT Quảng Ninh, huyện Quảng Ninh, tỉnh Quảng Bình

**TS. Khoa Địa lý, Trường Đại học Sư phạm, Đại học Huế

Received: 22/11/2023; Accepted: 29/11/2023; Published: 10/12/2023

Abstract: The article presents the goals, capabilities, integration addresses, processes, and methods of integrating green lifestyle education in the 10th-grade high school Geography program to contribute to raising awareness, knowledge, attitudes, and Green lifestyle behaviors toward environmental protection for high school students for the sustainable development of the country and humanity.

Keywords: Green lifestyle, education, integration, Geography 10.

1. Đặt vấn đề

Ô nhiễm môi trường (MT), cạn kiệt tài nguyên, biến đổi khí hậu, suy giảm đa dạng sinh học đang là những vấn đề MT đáng báo động hiện nay trên toàn thế giới cũng như ở Việt Nam. Nguyên nhân xuất phát từ văn hoá MT còn hạn chế của con người, được thể hiện những hành động như: mua sắm thừa thải, xả thải ra MT, sử dụng lãng phí các nguồn năng lượng, khai thác quá mức tài nguyên, chặt phá rừng bừa bãi... Vì sự phát triển bền vững của mỗi quốc gia cần thiết phải thực hiện đồng bộ nhiều giải pháp để bảo vệ MT, trong đó giáo dục (GD) lối sống xanh (LSX) cho các cá nhân trong cộng đồng được xem là giải pháp chiến lược lâu dài và hiệu quả. GD LSX giúp học sinh (HS) nhận thức về tầm quan trọng của bảo vệ MT, sử dụng hợp lý tài nguyên, xây dựng một tương lai bền vững cho cả cá nhân và xã hội, đưa ra các quyết định thông minh và đóng góp tích cực vào việc giải quyết các vấn đề toàn cầu. Môn Địa lí lớp 10 THPT là môn học có nhiều kiến thức liên quan, có thể tích hợp GD LSX cho HS một cách dễ dàng và hiệu quả.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Khái niệm

- LSX hay sống bền vững là đưa ra những lựa chọn bền vững về những gì chúng ta ăn, cách di chuyển, cách mua sắm đồ vật, cách chúng ta sử dụng và thải ra nó, nhằm hạn chế sử dụng tài nguyên thiên nhiên hoặc gây hại đến MT sống, xa hơn là làm giảm các tác động tiêu cực đến trái đất [4].

- GD LSX là GD cho các cá nhân trong cộng đồng cách sống lành mạnh, giảm sử dụng tài nguyên thiên nhiên, bảo vệ MT để hướng đến một cuộc sống bền vững.

- Dạy học tích hợp được hiểu là sự lồng ghép các nội dung GD cần thiết vào những nội dung vốn có của một môn học nhằm đạt được tiêu GD đã đề ra.

2.2. Khả năng và mức độ GD LSX trong dạy học Địa lí lớp 10 THPT

Môn Địa lí lớp 10 THPT là một môn học có mối quan hệ chặt chẽ với GD LSX vì nội dung kiến thức đề cập đến các thành phần tự nhiên trên Trái đất, đặc điểm dân cư trên thế giới, các hoạt động kinh tế của con người, mối quan hệ giữa con người và MT, bảo vệ MT, phát triển bền vững và tăng trưởng xanh...[2]. Hầu hết các bài học Địa lí 10 đều liên quan đến MT ở các mức độ khác nhau nên rất thuận lợi để tích hợp GD LSX cho HS.

Căn cứ vào mục tiêu GD và nội dung kiến thức liên quan, các bài học địa lí có thể tích hợp GD LSX qua 3 mức độ khác nhau: toàn phần, bộ phận và liên hệ.

- Tích hợp toàn phần: là khi nội dung của bài học địa lí hoàn toàn đề cập đến nội dung về MT và bảo vệ MT, phù hợp với mục đích GD LSX cho HS. Tuy nhiên, những bài học có mức độ tích hợp toàn phần về GD LSX trong môn Địa lí 10 thường không nhiều. Ví dụ: bài “MT và tài nguyên thiên nhiên”, “Phát triển bền vững và tăng trưởng xanh”.

- Tích hợp bộ phận: là khi có một phần nội dung trong bài học địa lí có liên quan đến MT và bảo vệ MT, giáo viên (GV) có thể kết hợp để GD LSX cho HS. Ví dụ: bài “Thủy quyển, nước trên lục địa”, “Tác động của công nghiệp đối với MT, phát triển năng lượng tái tạo, định hướng phát triển công nghiệp trong tương lai”...

- Mức độ liên hệ: là khi nội dung của bài học địa lí không đề cập trực tiếp đến vấn đề LSX và bảo vệ

MT, nhưng GV nhìn thấy mối quan hệ và có thể liên hệ để GD LSX cho HS. Rất nhiều bài học địa lí có thể thực hiện GD LSX cho HS ở mức độ liên hệ. Ví dụ: bài “Phân bố dân cư và đô thị hoá trên thế giới”, “Địa lí ngành nông nghiệp, lâm nghiệp, thủy sản”...

2.3. Mục tiêu tích hợp GD LSX trong dạy học Địa lí lớp 10 THPT

Bài học Địa lí lớp 10 nhằm hình thành và phát triển cho HS các năng lực và phẩm chất sau:

- Năng lực:
 - + Năng lực nhận thức về LSX: hiểu LSX là gì, các đặc điểm và biểu hiện của LSX.
 - + Năng lực tìm hiểu về LSX: HS có khả năng khai thác thông tin từ các công cụ, sách báo, Internet để có được những hiểu biết về LSX và cách thức thực hiện LSX.
 - + Năng lực vận dụng: HS có thể áp dụng thực hành LSX trong chính cuộc sống hằng ngày ở hiện tại và trong tương lai.
- Phẩm chất: Tôn trọng, yêu quý thiên nhiên; Nhận thức sâu sắc trách nhiệm của bản thân trong việc bảo vệ MT; Có ý thức giữ gìn, bảo vệ các thành phần của MT tự nhiên; Quan tâm đến các vấn đề MT hiện nay tại địa phương và đất nước; Thực hiện lối sống lành mạnh, tiêu dùng hợp lý, sử dụng tiết kiệm nguồn điện và nước, tiết giảm sử dụng đồ nhựa, tái sử dụng và tái chế trong khả năng để hạn chế xả thải ra MT, trồng cây xanh...; Sẵn sàng tham gia các hoạt động bảo vệ MT tại nhà trường, gia đình và địa phương.

2.4. Quy trình tích hợp GD LSX trong môn Địa lí 10 THPT

- *Bước 1:* Xây dựng kế hoạch tích hợp GD LSX. GV cần nghiên cứu kĩ chương trình môn Địa lí 10 về mục tiêu, yêu cầu cần đạt và nội dung của các chủ đề để xác định khả năng và địa chỉ tích hợp GD LSX. Sau đó, căn cứ vào đặc điểm tâm sinh lý của HS và thực tiễn nhà trường để thiết kế kế hoạch bài dạy tích hợp GD LSX phù hợp. Trong đó thể hiện rõ mục tiêu GD, nội dung tích hợp, các hoạt động GD, phương pháp dạy học, cách thức tổ chức và công cụ đánh giá. Các hoạt động GD cần được thiết kế theo hướng phát triển phẩm chất, năng lực, phát huy sự tích cực, chủ động, sáng tạo của HS.

- *Bước 2:* Tổ chức dạy học tích hợp GD LSX. GV đóng vai trò tổ chức, hướng dẫn để HS chủ động, tích cực thực hiện chuỗi các hoạt động nhằm đạt được mục tiêu đề ra.

- *Bước 3:* Đánh giá kết quả. Sau mỗi tiết dạy, GV

cần kiểm tra đánh giá để thấy được hiệu quả cũng như những hạn chế, từ đó điều chỉnh và cải thiện để đạt được kết quả GD tốt nhất. GV có thể lựa chọn và sử dụng công cụ đánh giá phù hợp với nội dung GD như: câu hỏi, bài tập, bài kiểm tra, bảng kiểm, Rubric, thang đo.

2.5. Phương pháp tích hợp GD LSX trong dạy học môn Địa lí 10 THPT

GV có thể lựa chọn và phối hợp các phương pháp dạy học tích cực, phù hợp với nội dung GD LSX và đối tượng HS như: dạy học trực quan, dạy học dự án, dạy học thực địa, tổ chức trò chơi, dạy học trải nghiệm...

- Dạy học trực quan là cách GV sử dụng các phương tiện trực quan (hình ảnh, video...) làm công cụ minh họa kiến thức hoặc hỗ trợ cho quá trình khám phá tri thức của HS [3]. Ngoài khả năng tác động lên các giác quan, các phương tiện trực quan có thể tác động mạnh mẽ đến cảm xúc và thái độ của HS. Để GD bảo vệ LSX hiệu quả, GV cần tìm kiếm, lựa chọn nhiều phương tiện trực quan phù hợp, sinh động về chủ đề LSX, bảo vệ MT. Đặc biệt là những hình ảnh, video về thực trạng ô nhiễm MT và tác động đối với đời sống con người và sinh vật, video hướng dẫn cách thực hành LSX... GV nên thiết kế các nhiệm vụ để HS làm việc với phương tiện trực quan, từ đó khai thác những kiến thức và thông điệp về GD LSX. Ví dụ: Trong mạch nội dung “MT và tài nguyên thiên nhiên” (Địa lí 10), để HS thấy được hậu quả của ô nhiễm rác thải nhựa, GV cho HS quan sát hình ảnh những loài động vật ở đại dương bị mắc kẹt và tổn thương bởi túi nylon, các loại dây nhựa, chai nhựa, lưới. HS trao đổi thảo luận cặp đôi trong 3 phút để trả lời cho câu hỏi: Bức ảnh trên nói lên điều gì? GV gợi ý về thực trạng ô nhiễm nhựa đại dương và tác hại đối với hệ sinh thái biển đặc biệt là các loài động vật. Từ đó, bản thân mỗi người cần có trách nhiệm trong việc tiết giảm sử dụng nhựa để bảo vệ đại dương.

- Dạy học dự án là cách thức tổ chức hoạt động, trong đó HS thực hiện một nhiệm vụ học tập phức hợp, gắn liền với thực tiễn, có sự kết hợp giữa lý thuyết và thực hành, tự lực lập kế hoạch và thực hiện [1]. Hình thức làm việc chủ yếu theo nhóm, kết quả thực hiện dự án là những sản phẩm có thể giới thiệu được. Các dự án GD LSX cho HS có thể tiến hành ở trong hoặc ngoài không gian trường học. Hoạt động trong trường nên chú ý đến các nội dung như xây dựng vườn thiên nhiên, xanh hóa trường học (trồng

cây, quản lý rác thải...); làm các tờ rơi, bảng tin, tập ảnh, video clip tuyên truyền bảo vệ MT. Hoạt động ngoài trường thường tập trung vào các vấn đề thời sự của địa phương liên quan tới vấn đề bảo vệ MT như: Điều tra, khảo sát, tuyên truyền bảo vệ MT, hoạt động tình nguyện vệ sinh MT... Ví dụ: Trong chủ đề “Phát triển bền vững và tăng trưởng xanh” (Địa lí 10), GV tổ chức cho HS thực hiện dự án “Tìm hiểu về tình trạng ô nhiễm MT ở địa phương, đề xuất các biện pháp giải quyết”. GV hướng dẫn HS tìm đọc các tài liệu trên Internet, tìm hiểu thực tiễn ở địa phương, chụp và sưu tầm những bức ảnh về ô nhiễm ở các khu chợ, khu dân cư, ven sông, biển... Sau đó, HS sẽ xây dựng sản phẩm có thể là bài báo cáo, video, infographic để triển lãm hoặc thuyết trình.

- Phương pháp trò chơi: là phương pháp GV sử dụng các trò chơi học tập để định hướng đối với sự phát triển trí tuệ hoặc rèn luyện phẩm chất, kỹ năng cho HS. Sử dụng trò chơi có thể kích thích sự hứng thú và tích cực của HS đối với nội dung GD LSX, tạo bầu không khí học tập sôi nổi. Một trò chơi trong dạy học sẽ có các thành tố sau: mục đích trò chơi, hành động chơi, luật chơi, kết quả. Trò chơi có thể sử dụng trong GD LSX cũng rất phong phú, có thể là những dạng trò chơi để tìm hiểu khám phá kiến thức (trúc xanh, đuổi hình bắt chữ...) hoặc trò chơi vận động, rèn luyện kỹ năng, hoặc là những trò chơi có ứng dụng công nghệ thông tin (quizizz, kahoot, blooket...), trò chơi dân gian... Ví dụ: Trong chuyên đề Đô thị hoá (Địa lí 10), GV tổ chức cho HS chơi trò chơi phân loại rác thải sinh hoạt. GV sẽ thiết kế 3 hộp, dán màu và ghi tên 3 thùng rác (rác hữu cơ, rác tái chế, rác thải khác) và rất nhiều những mảnh giấy nhỏ ghi tên các loại rác thải khác nhau. HS sẽ lần lượt lên bốc những mảnh giấy ghi tên rác và bỏ vào đúng loại thùng rác. Trò chơi sẽ giúp HS ghi nhớ cách phân loại rác thải tại nguồn và có thể áp dụng trong cuộc sống hàng ngày.

- Dạy học thực địa: là cách GV tổ chức, hướng dẫn HS thực hiện các hoạt động học tập ngoài thực tế nhằm thu thập thông tin về chủ đề học tập thông qua các hình thức khác nhau [3]. Trong GD LSX, có thể tổ chức cho HS các hoạt động như: tham quan ở các khu bảo tồn thiên nhiên hoặc vườn quốc gia giúp HS cảm nhận được sự đa dạng sinh học, vẻ đẹp của tự nhiên; tham quan những mô hình sản xuất xanh, thân thiện với MT để HS thấy được những cách thức tổ chức sản xuất theo hướng bền vững; khảo sát mức độ ô nhiễm MT tại địa phương để thấy rõ thực trạng

và hậu quả của ô nhiễm MT... Khi HS được “mắt thấy tai nghe” thực tế, có thể làm gia tăng cảm xúc và thúc đẩy những thái độ tích cực, sự quan tâm đối với bảo vệ MT.

- Dạy học trải nghiệm: là quá trình tạo ra tri thức mới từ kinh nghiệm đã có và dựa trên sự thực hành, tương tác với đối tượng. Phương pháp dạy học này chú trọng đến sự trải nghiệm qua các giác quan và cảm xúc của HS, sự thực hành và tương tác với các đối tượng nên rất phù hợp để GD LSX cho HS. Ví dụ: Trong mạch nội dung “Phát triển bền vững” (Địa lí 10), có thể hướng dẫn cho HS thực hành tái chế rác thải thành những vật dụng có ích như chậu trồng cây, hộp đựng bút, đồ dùng học tập, đồ chơi.... Hoạt động tái chế giúp HS biết cách trân trọng và sử dụng tiết kiệm tài nguyên, tiết giảm lượng rác thải ra MT.

3. Kết luận

GD LSX là một giải pháp lâu dài và hiệu quả vì sự phát triển bền vững của mỗi cá nhân, cộng đồng, xã hội. GD LSX có thể được thực hiện dễ dàng ở trường phổ thông qua việc tích hợp vào những môn học có liên quan, trong đó có môn Địa lí lớp 10. Để thực hiện tốt điều đó đòi hỏi người GV phải có quy trình thực hiện hợp lý, trong đó xác định được mục tiêu GD LSX, nghiên cứu khả năng và mức độ có tích hợp vào trong các bài học địa lí, lựa chọn và sử dụng các phương pháp GD phù hợp, lựa chọn các công cụ đánh giá hiệu quả. Tuy nhiên, khi tích hợp GD LSX trong môn Địa lí 10 cần phải đảm bảo phù hợp với mục tiêu môn học, đảm bảo tính khoa học và sư phạm, vừa sức với HS, phù hợp với thực tiễn địa phương.

Tài liệu tham khảo

1. Nguyễn Lăng Bình (2022), *Dạy và học tích cực - Một số phương pháp và kỹ thuật dạy học*, NXB Đại học Sư phạm.
2. Bộ GD và Đào tạo (2018), *Chương trình GD phổ thông môn Địa lý THPT*, Hà Nội.
3. Bernd Meier, Nguyễn Văn Cường (2020), *Lí luận dạy học hiện đại: Cơ sở đổi mới mục tiêu, nội dung và phương pháp dạy học*, Đại học Sư phạm Hà Nội.
4. Trung tâm Phát triển Sáng kiến Cộng đồng và MT (C&E) (2015), *Báo cáo nghiên cứu LSX của sinh viên Việt Nam*, Quỹ Rosa Luxemburg, Văn phòng Đông Nam Á.
5. UNESCO, UNICEF (2021), *Hành động vì khí hậu và kinh tế xanh với trẻ em và thanh niên các nước lưu vực sông Mê Kông*.